

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**І.О.Бичук
М.В. Сокол**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ**

Луцьк - 2018

УДК 364.4(072)

Б - 67

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 9 від 20.06.2018 р.)

Рецензент:

Борейко Ю.Г. – доктор філософських наук, доцент.

Піменова О.О. – кандидат соціологічних наук, доцент.

Бичук І.О., Сокол М.В.

Соціальна робота в громаді: методичні рекомендації з дисципліни / І.О.Бичук., Сокол М.В. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 36 с.

Методичні рекомендації з дисципліни містять структуру програми навчального курсу «Соціальна робота в громаді» для студентів соціального-гуманітарних спеціальностей, короткий тематичний зміст лекцій, завдання, винесенні на практичні заняття, на самостійну роботу, а також список рекомендованої літератури.

УДК 364.4(072)

© Бичук І.О., Сокол М.В. 2018

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Соціальна робота є комплексом споріднених методик, що спрямовані на покращення усіх аспектів життєдіяльності найуразливіших груп населення, які за сучасних нелегких економічних умов перебувають в стані незахищеності. Однак, традиційні методи соціальної роботи за сучасного стану розвитку соціальних служб з боку держави видаються недостатньо ефективними, а отже вимагають залучення нових методик. Оскільки курс «Соціальна робота в громаді» є логічним доповненням курсів «Теорія соціальної роботи» та «Технології соціальної роботи», то зрозуміло, що ґрунтуючись на отриманих студентами знаннях з цих предметів, акцентується увага саме на специфіці громад, які зараз визначаються соціальними науками як один із найперспективніших напрямків практичних та теоретичних досліджень.

Особливого значення громаді як осередку здійснення соціальної роботи та соціальних послуг є її локальний аспект. Мова йде про те, що кожна територіальна громада, а саме таке традиційне розуміння громад у вітчизняній соціальній думці превалює, і є тією територіальною одиницею, яка концентрує в собі специфіку населеного пункту, конкретної групи або ж спільноти з усіма проблемами та запитам.

Відповідно, метою курсу є надання теоретичних знань і практичних навичок студентам для аналізу, організації та контролю здійснення соціальної роботи в спільнотах, якості надання соціальних послуг, а також взаємин з органами місцевого самоврядування.

До кінця навчання студенти будуть компетентними у таких питаннях:

Абстрактно мислити, аналізувати, застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Розуміти предметну область та професійну діяльність.

Пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Приймати обґрунтовані рішення, працювати в команді.

Демонструвати навички міжособистісної взаємодії.

Здатність діяти на основі етичних міркувань, соціально відповідально і свідомо.

Оцінювати соціально-політичні процеси, пов'язані з соціальним розвитком держави.

Аналізувати психічні властивості, станів і процесів, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

Надавати допомогу та підтримку клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей.

Взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Тематичний план дисципліни «Соціальна робота в громаді»

Таблиця 1.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лек.	Практ. (Семін.)	Лаб.	Кон.	Сам. роб.	Контр. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль I. Основні напрямки соціальної роботи в громаді							
Тема 1. Громада: функції, структура та ресурси	13	2	2		1	8	
Тема 2. Ретроспективний огляд соціальної роботи в громаді	13	2	2		1	8	
Тема 3. Соціальні працівники у громаді: моделі роботи	17	4	4		1	8	
Тема 4. Функції і стратегії діяльності соціальних працівників у громаді	15	4	2		1	8	
Тема 5. Правові та етичні засади роботи в громаді	11	2	2		1	6	
Разом за змістовим модулем I	69	14	12		5	38	
Змістовий модуль II. Робота в громаді як складова діяльності соціального працівника							
Тема 6. Зарубіжний досвід місцевого самоврядування	13	2	2		1	8	
Тема 7. Місцеве самоврядування та соціальний захист населення	13	2	2		1	8	
Тема 8. Планування та реалізація соціальних програм у громаді	13	2	2		1	8	
Тема 9. Розробка і впровадження соціальних проектів на локальному рівні	12	2	2			8	
Разом за змістовим модулем II	51	8	8		3	32	
Усього годин	120	22	20		8	70	

Змістовий модуль I. Основні напрямки соціальної роботи в громаді

Тема 1. Громада: функції, структура та ресурси

Громада, яка об'єднує людей, котрі мешкають в одній географічній місцевості, - це *територіальна громада* (приміром, традиційна єврейська громада в українських містах була саме територіальною, оскільки євреї селилися у визначених для них межах). Історичне розуміння громади пов'язане саме з належністю до певної географічної місцевості.

Громада за інтересами об'єднує людей, котрі мають спільні проблеми, наприклад дітей-інвалідів, або людей, котрі мають спільні інтереси, соціальні зв'язки або характеристики. Сюди ж належать громади за етнічною/національною ознакою, які нині здебільшого не проживають компактно, і все ж люди певних національностей відчують деяку, по-сучасному кажучи, «віртуальну» межу, яка відокремлює цю групу від інших.

В американському визначенні «громади» наголошується на тому, що це - «групи індивідів або сімей, члени якої: поділяють певні цінності, мають спільні інтереси; користуються послугами одних і тих самих служб та організацій; живуть в одній місцевості». Офіційно в нашій державі вживають поняття «територіальна громада». Конституція України розглядає її як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Зарубіжні вчені поділяють громади за такими рисами (типами):

1. Громада зі спільними рисами може базуватися на таких речах, як спільна етнічна група, спільна релігія, спільна культура або спільна мова.

2. Громада зі спільними інтересами базується на можливості поділяти інтереси у спільних предметах, ідеях та діяльності. Сюди відносяться приклади бізнесової громади, наукової громади та мистецької громади.

3. Громада зі спільними потребами базується на необхідності поділяти спільні проблеми та потреби. Деякі приклади включають громаду людей з зоровими вадами (Софія у Львові), малозабезпечених людей, або інвалідів чи ветеранів війни.

4. Географічна громада базується на певній географічній місцевості, в межах якої люди живуть і мають соціальну взаємодію та спільну психологічну тотожність.

При вивченні даної теми слід звернути увагу на такі підходи до розуміння громади як: соціологічний; політико-правовий; соціально-педагогічний.

Вчені виділяють такі три фази розвитку роботи в громаді:

- 1) організація груп та служб у громаді;
- 2) розвиток професіоналізму та компетентності у членів громади, як співробітників так і волонтерів;
- 3) боротьба за зміни, зокрема зміни в соціальній політиці.

Вченими прийнято також розрізняти три рівні роботи в громаді:

- 1) базова або робота за місцем проживання з окремими людьми, сім'ями та групами, а також самостійна діяльність місцевих мешканців;
- 2) робота місцевих агенцій або між агенціями, тобто діяльність, очолювана органами влади та/або організована іншими структурами;

3) регіональна та національна робота з планування громад.

Для розуміння ресурсів громади важливо пам'ятати про таке поняття, як «соціальний капітал», яке за своєю суттю охоплює сукупність недержавних та некомерційних суб'єктів соціального життя, мережу їхніх взаємозв'язків, цінності і норми, яких вони дотримуються, а також різні види діяльності, здійснювані ними з власної ініціативи в рамках сформованої мережі зв'язків та з дотриманням усталеної системи цінностей і норм.

Тема 2. Ретроспективний огляд соціальної роботи в громаді

В історичних працях термін «громада» застосовується для позначення самоврядної виробничої та соціальної групи. За свідченнями істориків, первісні громади утворилися на південноукраїнських землях Київської Русі. Як засвідчують історичні документи, у часи Київської Русі існували землеробські громади. В українських письмових джерелах вони згадуються як верв, мир, село.

У 1530-1540-х роках українське міщанство, спираючись на досвід об'єднання зусиль для вирішення різних проблем, що існував у сільських громадах та цехових ремісничих групах, створює у Львові та Луцьку братства – національно-релігійні організації міщан, духовенства та селян.

У кінці XVI ст. Львівське братство заснувало власну братську школу. Культурно-освітня діяльність братств не була єдиним напрямом їх соціальної роботи з дітьми та дорослими. Велику увагу братства приділяли соціальній підтримці найменш захищених представників суспільства – старих, інвалідів, бездомних, сиріт.

Залучення до діяльності братств широких верств населення перетворило їх на загальнонаціональну інституцію – православну громаду, що брала активну участь у суспільно-політичному і культурно-національному житті України наприкінці XVI початку XVII ст.

Найбільш активно в українських письмових джерелах XV-XIX ст. згадується селянська громада з її звичаєвим правом та своєрідними традиціями соціальної підтримки бідних і знедолених. Сільська громада, зберігаючи певну спадкоємність з давньоруською общиною, відігравала роль станової організації селянства, що регулювала усі аспекти його життєдіяльності. Її характерною рисою була взаємодопомога, яка виявлялася у численних формах та обрядах життєвого циклу від народження людини до її поховання.

З кінця 50-х років XIX століття в Україні набуває розвитку національно-визвольний рух у вигляді напівлегальних культурно-освітніх організацій (гуртків), які називалися «Громадами». Вони об'єднували прогресивних представників української інтелігенції. Діяльність громад проявилася найвиразніше через видавничу, просвітницьку роботу серед народу, зокрема в читанні лекцій, організації курсів, гуртків.

Діяльність «Громади» у другій половині XIX ст. як організації, що діяла в багатьох містах України, стала своєрідним запалювальним кресалом для створення наприкінці XIX початку XX століття інших громадських організацій, діяльність яких була спрямована на соціальну підтримку різних категорій населення в межах територіальних громад.

У 60-80 роки ХХ ст. в Україні, як складовій СРСР, починається організація соціально-педагогічної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями за місцем проживання (у сімейно-сусідських спільнотах).

У 1993 році започатковано створення соціальних служб для молоді, які сьогодні є тими державними структурами, що реалізують соціальну політику шляхом надання різних видів допомоги та соціальних послуг дітям, молоді та сім'ям саме у межах територіальних громад.

Отже, в Україні ми маємо багатий історичний досвід соціальної роботи в громаді, який формувався протягом кількох століть.

Тема 3. Соціальні працівники у громаді: моделі роботи

Вперше у 1968 році Д. Ротман запропонував три моделі роботи в громаді, а саме: місцевого розвитку або розвитку населеного пункту; соціального планування; соціальної дії.

Модель місцевого розвитку розглядають як організовані зусилля людей щодо поліпшення умов життя в громаді та здатності людей до участі в цьому житті. До нього належать демократичні процедури, добровільна співпраця, самодопомога, розвиток місцевих лідерів та навчальні програми.

Модель соціального планування зосереджена на технічному процесі розв'язання проблем у таких сферах, як правопорушення, забезпечення житлом, проблеми психічного здоров'я. Основу цієї моделі, що спирається на програмний розвиток, становить раціональний, ретельно спланований та контрольований процес змін, спрямований на забезпечення послугами членів громади.

Соціальне планування полягає в тому, що громади отримують змогу самостійно вибрати метод визначення, над чим повинна працювати місцева влада. Для цього можуть бути використані різні форми залучення громадськості до обговорення планів розвитку населеного пункту. (Наведіть приклади форм роботи і проаналізуйте їх).

Модель соціальної дії передбачає існування вразливих груп населення, котрі потребують сприяння в організації задля висування власних вимог до ширшої громади. Така модель спрямована на перерозподіл влади, ресурсів, зміну порядку ухвалення рішень у громаді та політики формальних структур.

Ці напрями практичної діяльності призначені для того, щоб правильно зорієнтувати людину, котра прагне щось змінити в громаді.

Слід також зупинитися на восьми базових моделях практичної роботи в громаді, які визначені в американській «Енциклопедії соціальної роботи» (1995), котру у США вважають настільною книгою соціальних працівників:

- організація сусідів та громадськості;
- організація функціональних громад;
- соціальний та економічний розвиток громади;
- соціальне планування;
- розвиток програм та зв'язків у громаді;
- політичні та соціальні дії;
- коаліції;
- соціальні рухи.

Автори характеризують виділені ними моделі за такими параметрами, як очікувані результати, проблеми, на розв'язання яких спрямована діяльність, об'єкти і суб'єкти дій. Ці моделі відображають розмаїття форм участі соціального працівника в розвитку громади та захисті інтересів її членів.

Варто звернути увагу на ще одну групу моделей, дотичних до соціальної роботи в громаді:

- модель запобігання злочинності на рівні громади;
- модель формування здорового способу життя;
- модель відродження громади;
- модель виробництва;
- модель наснаження (імпаурменту) громади.

Як видно з наведеної вище інформації щодо моделей роботи в громаді, цей вид діяльності відзначається різноплановістю й складністю підходів.

Існують чотири моделі соціальної роботи у територіальній громаді, названі переважно на честь того, хто був ініціатором такої діяльності:

- модель організаційних зв'язків (*модель Чевіза*);
- модель зустрічей у домівках (*модель Росса*);
- модель коаліцій (*модель Алінського*);
- модель соціальних мереж (заснована на релігійних традиціях, центром допомоги виступає церква або синагога).

Названі моделі дають базові уявлення про організацію громади, проте сам процес не є статичним. Він виходить з потреб людей та конкретної ситуації, з якою вони борються. У цілому ці моделі відрізняються не тільки за методами роботи, а й за двома ключовими параметрами:

- кількістю місцевих організацій, груп, утворень тощо, які діють у громаді;
- силою та глибиною соціальних зв'язків між цими організаціями, а також людьми у громаді.

Соціальному працівникові при виборі моделі необхідно ретельно проаналізувати, що відбувається в громаді. Якщо, наприклад, у громаді небагато або зовсім немає асоціацій, а відданість і зв'язки нерозвинуті, то, напевне, краще вдатися до моделі, запропонованої Чевізом. З іншого боку, модель Росса більше пасує до ситуації, коли також немає великої кількості організацій, але соціальні зв'язки та відданість громаді є значними. Якщо поміж численними асоціаціями в громаді бракує зв'язків, то доречніше зупинитися на моделі Алінського. У випадку існування багатьох асоціацій із сильними зв'язками між собою варто звернутися до моделі соціальних мереж.

Догляд в громаді передбачає надання комплексної допомоги вразливим групам населення за місцем проживання, зокрема цілісної низки («пакета») соціальних послуг за місцем проживання, організацію неформального догляду, активне залучення користувачів послуг. Власне, ця модель ґрунтується на ідеї плюралізму соціального захисту, переплетенні державних служб із громадським піклуванням.

Тема 4. Функції і стратегії діяльності соціальних працівників у громаді

Попри існування різноманітних теоретичних моделей роботи в громаді, усі працівники, які займаються цим видом діяльності, повинні володіти певним набором знань, навичок та методів роботи. Зазвичай завдання соціальних працівників громади полягає в такому:

- налагодження та підтримка контактів з індивідами, групами та організаціями;
- розвиток профілю спільноти, оцінка ресурсів та потреб спільноти;
- розробка стратегічного аналізу та планування цілей, завдань і пріоритетів;
- підтримка створення груп;
- підтримка роботи та ефективного розвитку груп;
- продуктивна робота з конфліктами всередині та між групами й організаціями;
- співробітництво й ведення переговорів з іншими установами, закладами та фахівцями;
- ефективне втручання у розробку й проведення політики, у тому числі налагодження контактів з місцевими політиками;
- усний та письмовий зв'язок з індивідами, групами й організаціями;
- робота з конкретними людьми, включаючи консультування;
- керування ресурсами, включаючи штатний розпис та бюджет;
- підтримка груп та організацій в отриманні ресурсів, наприклад через заявки на грант;
- контроль та оцінка прогресу, а також найефективнішого використання ресурсів;
- відрахування з груп та/або забезпечення ефективного припинення діяльності груп;
- розробка, контроль та оцінка стратегій рівних можливостей .

Головні завдання соціального працівника полягають у: розвитку надомних, денних послуг та служб тимчасового догляду, які уможливають проживання людей у власних домівках, коли це доречно; підтримці доглядальників; координації послуг за місцем проживання; забезпечення раціонального використання коштів тих, хто оплачує послуги у громаді.

У цілому соціальні працівники використовують такі **методологічні підходи**:

1) концептуальний аналіз: збирання даних, визначення кількості проблем, оцінка актуальності кожної з них, уточнення цілей, вибір політичних альтернатив та оцінка результатів політики;

2) сприяння взаємодії: створення структур для планування в громаді та ухвалення рішень, висування лідерів, формування групової згуртованості, мобілізація енергії та полегшення зв'язків, обговорення умов та обмін думками між сторонами, залученими до діяльності щодо вирішення проблеми.

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи можна умовно поділити знання та навички, необхідні соціальному працівникові для роботи в громаді, на три сфери:

- *знання поведінки людей та теорії*, зокрема теорії соціальної організації та міжособистісної взаємодії - теорії комунікації, організаційні теорії, політичний процес, групова динаміка;

- *практичні методи*: техніки втручання - комунікація, інтерв'ювання, фасилітація роботи групи, посередництво й переговори, планування та оцінювання;

- *технічні навички*: збирання, перевірка та аналіз даних за допомогою комп'ютерних програм, ведення комп'ютерних баз даних, підготовка інформаційних матеріалів за допомогою комп'ютера, користування Інтернетом та веб-дизайн.

До базових навичок працівників у громаді відносять: навички проведення дослідження та збору інформації; навички поширення інформації та налагодження зв'язків; навички спілкування; навички групової роботи; навички розроблення стратегії і тактики діяльності; навички проведення зборів та зустрічей; навички пошуку ресурсів; навички проведення тренінгів та передачі своїх умінь іншим; навички самомотивації й самоорганізації; навички захисту прав та представництва інтересів інших; менеджерські навички.

Тема 5. Правові та етичні засади роботи в громаді

Роботу в громаді можна розглядати і як форму реалізації місцевого самоврядування, і як передумову його ефективного здійснення, і як наслідок місцевої політики. Тому її важко відділити від політики та практики місцевого самоврядування, яке є багатограним та комплексним політико-правовим явищем.

Прийняття 7 грудня 1990 року Верховною Радою України Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» вперше серед республік тодішнього СРСР відкрило шлях до створення правового ґрунту для впровадження і динамічного розвитку системи місцевого самоврядування.

Конституція України 1996 року, у повній відповідності до вимог Європейської хартії (поряд з такими фундаментальними принципами, як народовладдя, суверенітет і незалежність України, поділ державної влади тощо), в окремій статті фіксує принцип визнання та гарантованості місцевого самоврядування.

Згідно із *Законом України «Про місцеве самоврядування»*, ухваленим 1997 року, територіальна громада - це основний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з жителів села (кількох сіл), селища, міста.

Реальність місцевого самоврядування визначається в першу чергу матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджається територіальна громада та які в сукупності становлять матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.

Законодавчі можливості в Україні дозволяють розробити за участю членів громади, ухвалити на засіданні відповідної ради або на місцевому референдумі та зареєструвати в органах юстиції статут територіальної громади. Такий документ не тільки регулює порядок участі мешканців громади у здійсненні місцевого самоврядування, а й сприяє розвитку «духу громади»

Територіальна громада безпосередньо вирішує питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, використовуючи різні форми прямої демократії.

Право жителів міста - активних суб'єктів міського самоврядування - брати участь у здійсненні міського самоврядування може бути реалізовано в таких формах: міський референдум; вибори депутатів відповідної місцевої ради та передбачених законом посадових осіб місцевого самоврядування (місцеві вибори); загальні збори громадян за місцем проживання; колективні та індивідуальні звернення (петиції) жителів міста до органів і посадових осіб міського самоврядування; громадські слухання; місцеві ініціативи; участь у роботі органів міського самоврядування та робота на виборних посадах міського самоврядування; інші, не заборонені законом, форми.

При організації послуг у громаді необхідно звертати увагу на потреби, які існують у громаді, та можливості для їх задоволення, якнайактивніше залучення волонтерів до надання послуг, розвиток місцевих ініціатив, використання можливостей для отримання фінансування з-поза меж громади, якщо її члени не спроможні інвестувати кошти в розвиток служб у громаді.

Надання послуг у громаді ґрунтується на низці принципів, які визначають ціннісні підходи до планування діяльності місцевих державних і недержавних соціальних служб.

На нинішньому етапі розвитку соціальної роботи актуальним стає застосування холістичного підходу та *біопсихосоціальної концепції*, яка будується на інтегративній моделі здоров'я і захворювання. Згідно з цією концепцією клієнт розглядається швидше як активний учасник процесу догляду, ніж пасивний реципієнт служб у громаді, який має юридичні та етичні права і є частиною інтегративної біопсихосоціальної моделі. Клієнта заохочують брати участь у розробці плану догляду, який організовано за місцем проживання, постановці цілей, прийнятті власних рішень, наскільки це є можливим.

Американський фахівець Б. Дженссон виділяє такі етичні принципи: збереження життя чи право на продовження існування; чесність чи право на достовірну інформацію; конфіденційність чи право на збереження таємниці та повагу до особистого життя; рівність чи право людей на отримання однакових послуг, ресурсів та можливостей; колективні права чи право суспільства на охорону та поліпшення здоров'я та безпечного середовища.

Британське визначення роботи в громаді включає в себе низку принципів та цінностей, якими мають керуватися соціальні працівники, залучені до такого виду діяльності. Серед них: Повага до прав людини. Суспільство може стати демократичним, якщо всі люди мають рівні можливості зробити свій внесок до нього. Співпраця та колективна робота не завжди можливі, й нерівність у громадах надзвичайно шкодить демократії. Люди здатні конструктивно працювати разом для того, щоб позбутися нерівності. Робота в громаді - це процес дій, який має виразну мету, визначену колективно й регулярно переоцінювану. Процес роботи в громаді мусить наснажувати тих, хто не має влади, таким чином, щоб вони брали участь у житті громади нарівні з іншими. Групи в громаді повинні набути самовизначення й контролю над очікуваними результатами. Члени громади повинні відповідати самі за себе та за власні дії, а також визнавати вплив своїх цінностей на інших людей. Особи, групи та громади можуть потребувати підтримки у подоланні конфлікту та

протистоянні несправедливості й нерівності. Визнання досвіду одне одного становить частину процесу змін у суспільстві. На роботу в громаді впливали й впливають жінки та темношкірі люди, а віднедавна у ній також чути голоси людей з функціональними обмеженнями. Робота в громаді - це динамічний процес, який постійно зазнає впливу досвіду тих людей, котрі активно залучені до боротьби проти пригноблення.

Змістовий модуль II. Робота в громаді як складова діяльності соціального працівника

Тема 6. Зарубіжний досвід місцевого самоврядування

Оптимальне співвідношення між державним управлінням і місцевим самоврядуванням в різних країнах знаходиться по-різному, виходячи з історичних, національних та географічних особливостей.

Існує декілька моделей, які істотно відрізняються одна від одної за принципами формування органів місцевого самоврядування, характеру їх взаємовідносин із органами державної влади, за формами взаємодії представницьких і виконавчо-розпорядних органів у системі місцевого самоврядування досвід яких може бути використаний в Україні.

Перша з моделей - муніципальна (англосаксонська) (виникла у Великобританії, потім була запозичена багатьма країнами, насамперед, колишніми британськими колоніями. Характерною особливістю такої моделі є: 1) значна автономія органів місцевого самоврядування; 2) відсутність на місцях повноважних представників центральної влади, які б опікали органи місцевого самоврядування; 3) виборність ряду посадових осіб місцевого самоврядування; 4) органи місцевого самоврядування можуть робити лише те, що прямо передбачено законом – це так званий позитивний принцип правового регулювання; 5) контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування здійснюється переважно непрямым шляхом – через центральні міністерства, а також тут діє жорсткий судовий контроль).

Другою моделлю є біполярна, яка включає романо-германську, континентальну, французьку - Франція, Італія, Польща, Болгарія, Турція, Сенегал та ін. - поширена у країнах Європи, Африки, Латинської Америки та Близького Сходу. Для цієї моделі характерні особливості: 1) у порівнянні з англо-американською моделлю тут більш високий ступінь централізації, а також наявне вертикальне підпорядкування; 2) поєднання місцевого самоврядування та прямого державного управління на місцях; 3) органам місцевого самоврядування дозволяється робити все, що не заборонено законом, що є негативним принципом правового регулювання. Континентальна модель може існувати на всіх субнаціональних територіальних рівнях (окрім низового) або лише на низовому рівні.

Третя модель – іберійська - поширена у Іспанії, Бразилії, Мексиці, Португалії – дуже наближена до континентальної моделі, передбачає, що управління на місцях здійснюють обрані населенням представницькі органи місцевого самоврядування (наприклад, ради) і відповідні головні посадові особи місцевого самоврядування (наприклад, мери, префекти), які одночасно є головами відповідних рад, їх

виконавчих органів і затверджуються центральною владою, як представники державної влади у відповідних адміністративно-територіальних одиницях з правом контролю за діяльністю ради.

Четверта модель - змішана – поширена в Австрії, Російській Федерації, ФРН – характеризується ознаками англо-американської та континентальної моделі. Слід зазначити, що в науковій літературі, у якості самостійної муніципальної системи виділяють місцеве (комунальне) управління Німеччини. (Правові засади цієї системи закладені ще у пруському Статуті міст, запровадженому фон Штейном у 1808 р. Він передбачав розвиток системи общинного самоврядування: нарівні з представницьким міським органом утворювався колегіальний виконавчий орган – магістрат.)

П'ята модель - "радянська" - (зберігається у тій чи іншій формі у В'єтнамі, КНР, КНДР, на Кубі. Характерні особливості: 1) базується на запереченні розподілу влади і визнанні повновладдя представницьких органів знизу до верху; 2) всі ради є органами державної влади на своїй території; 3) рада обирає інший державний колегіальний орган – виконавчий комітет, який одночасно підпорядковується цій раді та виконавчому комітету вищого рівня)

Конституційно-правове регулювання питань місцевого управління та самоврядування у різних державах світу є неоднаковим. Зокрема, в країнах із федеративним устроєм національні конституції можуть регламентувати місцеве управління досить докладно (Австрія, Бразилія, Мексика), а можуть тільки згадувати про нього (ФРН) або взагалі не торкнутися цього питання, залишивши регулювання місцевого управління суто на розсуд суб'єктів федерації (Австралія, Канада, США, Швейцарія). Так, в Основному законі ФРН тільки констатується, що "у землях, округах і громадах народ повинен мати представництво, утворене загальними, прямими вільними, рівними і таємними виборами" (п. 1 ст. 28). У США повна залежність і похідність місцевих органів від штатів була сформульована ще у 1868 р. верховним суддею штату Айова Дж.Діллоном: "Муніципальні корпорації зобов'язані своїм утворенням і здобувають усі свої права і повноваження від легіслатур штатів", т.зв. "правило Діллона". Положення, які регулюють місцеве управління, містяться в конституціях усіх штатів. Але ступінь урегульованості різних аспектів місцевого управління в окремих штатах неоднакова. Наприклад, конституції Алабами, Делаверу та Міссісіпі містять невелику кількість норм, які стосуються місцевих органів. І, навпаки, у конституціях Аляски, Іллінойсу та інших штатів закріплені не тільки основні принципи діяльності місцевих органів, але й норми, які регламентують внутрішню організацію муніципалітетів.

Заслуговує на увагу той факт, що в Основних законах таких унітарних держав, як Данія та Норвегія про місцеве управління взагалі нічого не сказано. Лаконічні в цьому питанні конституції Грузії та Франції. Водночас у новітніх конституціях інших країн місцевому управлінню присвячені цілі розділи (у хорватській – розділ "Устрій місцевого (локального) самоврядування", у болгарській – "місцеве самоврядування і місцева адміністрація", чеській – "Територіальне самоврядування", Основний закон Монголії 1992 р. – Адміністративно-територіальні одиниці Монголії, їх управління").

Одним з найяскравіших прикладів вдалих муніципальних реформ цього типу є Польща, яка за своїми геополітичними та культурно– історичними особливостями

особливо близька до України. Ідея самоврядування Польщі полягає не в управлінні місцевими справами взагалі і репрезентації інтересів держави, а в репрезентації інтересів громади, які самі обирають собі владу. Разом з тим органи місцевого самоврядування діють під наглядом державних органів, які контролюють виконання законів. Структурно система місцевого самоврядування в Польщі є триступеневою, а саме: воєводство, повіт, гміна.

Одним з головних правил самоврядної системи Польщі є незалежність між рівнями самоврядної громадської адміністрації. Повітове самоврядування або воєводське самоврядування немає контрольних компетенцій щодо гмін

На сучасному етапі розвитку України розрізняють два самостійних, встановлених Конституцією та законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», рівні формування органів місцевого самоврядування, які характеризуються певними суттєвими відмінностями у правовому статусі:

Сільські, селищні, міські ради, що представляють інтереси відповідних територіальних громад та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції й повноваження місцевого самоврядування;

Районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси всієї сукупності територіальних громад (сіл, селищ, міст) регіону;

Як свідчить зарубіжний і національний досвід, саме представницькі органи – ради є основними носіями самоврядних повноважень, головною формою самоорганізації територіальних громад та їх об'єднань.

Досвід Швеції є позитивним у тому, що за роки існування цієї держави безперервний розвиток місцевого самоврядування відбувався поетапно. На кожному етапі відповідної реформи адміністративно-територіального устрою та місцевої влади остання ставала ближчою до людей, і це значною мірою й забезпечувало гідний рівень життя всіх громадян Швеції незалежно від місця їхнього проживання. У цій країні знайдено ту золоту середину, яка дає змогу структурам місцевої влади проводити спільну для всієї країни урядову політику й забезпечувати загальнодержавні та місцеві інтереси, не сковуючи місцеву ініціативу та даючи можливість ефективного місцевого урядування в населених пунктах

Особливістю здійснення національного самоврядування є те, що на рівні районів та областей відсутні будь-які виконавчі органи відповідних рад. Всю повноту виконавчої влади на означених рівнях виконують місцеві державні адміністрації, які окрім власних повноважень виконують і повноваження делеговані радами відповідних рівнів. Вища посадова особа регіону – голова місцевої державної адміністрації, підпорядкований Уряду та Президентові України.

Тема 7. Місцеве самоврядування та соціальний захист населення

Основні форми участі у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення Верховної Ради України полягають у виконанні в межах Конституції законодавчої функції, функцій парламентського контролю, установчої та бюджетної. Проявом участі парламенту у формуванні та здійсненні державної політики у сфері соціального захисту населення є прийняття відповідних законів України, в яких визначаються основні її засади.

Державна політика у сфері соціального захисту населення реалізується в Україні також через систему центральних і місцевих органів виконавчої влади. У зв'язку з цим особливо важливими є повноваження Кабінету Міністрів України як органу загальної компетенції, який відповідно до Конституції має забезпечувати здійснення соціальної політики, виконання Конституції і законів України в усіх сферах суспільного життя, у тому числі й у сфері соціального захисту населення.

Важливою є участь у реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення Конституційного Суду України, до компетенції якого належить: вирішення питань відповідності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України Конституції України; офіційне тлумачення Конституції і законів України. Крім того, Конституційний Суд України формулює висновки про відповідність Конституції України міжнародних договорів України або договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Виконавчі комітети (сільської, селищної, міської ради) мають такі повноваження в галузі соціального обслуговування населення: здійснюють управління належними ради або переданими їй закладами освіти, охорони здоров'я й соціального забезпечення, культури, фізичної культури та спорту, організують їх матеріально-фінансове забезпечення; призначають на посаду й звільняють з посади їх керівників або встановлюють інший порядок їх призначення та звільнення відповідно до законодавства; створюють за рахунок коштів ради або на часткових засадах нові заклади соціально-культурного призначення для досягнення рівня соціального обслуговування не нижче від установлених нормативів; надають громадянам установлені пільги щодо утримання дітей у школах-інтернатах, інтернатах при школах (групах) з подовженим днем; організують роботу щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх; організують медичну допомогу населенню, надають встановлені пільги й допомогу, пов'язані з охороною материнства та дитинства, поліпшенням умов життя багатодітних сімей; сприяють у необхідних випадках громадянам у призначенні їм пенсій; призначають у межах виділених коштів допомогу особам, які не мають права на одержання пенсій, а також доплату до пенсії і допомоги; видають одноразову допомогу громадянам, що постраждали від стихійного лиха; вживають заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов інвалідів, сімей, які втратили годувальника, громадян похилого віку, що потребують обслуговування вдома, щодо влаштування в будинки інвалідів і громадян, які мають потребу в цьому, дітей, що залишилися без піклування батьків, тощо.

Діяльність органів управління у сфері соціального захисту населення тісно пов'язано з широким колом суб'єктів суспільства. Допомогу органам соціального забезпечення надають професійні спілки.

Представники профспілкових органів входять до складу медико-соціальних експертних комісій. Комісії з пенсійних питань на підприємствах або в установах разом з адміністрацією підприємства або установи готують необхідні для призначення державних пенсій документи, вивчають причини інвалідності та травматизму й розробляють заходи щодо їх усунення.

В містах і районах створюють ради пенсіонерів, які надають допомогу органам соціального забезпечення, обстежують побутові й житлові умови пенсіонерів та інших громадян, яким потрібний соціальний захист. Для працевлаштування інвалідів (глухих, сліпих), підвищення їх культурного й загальноосвітнього рівня створено спілки глухих і сліпих.

Тема 8. Планування та реалізація соціальних програм у громаді

У теорії роботи в громаді виділяють п'ятикрокову модель організації громади та впровадження програм у ній. Вона складається з таких етапів:

1. Аналіз стану громади.
2. Планування та ініціювання програм.
3. Впровадження програм.
4. Підтримка діяльності та зміцнення програми.
5. Поширення результатів чи переоцінка стану громади.

Існує чимало підходів до оцінки й аналізу ситуації в громаді, розроблено безліч схем, інструментів та методів, які дають змогу визначати профіль (характер) громади, порівнювати громади за певними параметрами тощо.

Планування та розробка будь-яких програм, зокрема програм у громаді, є процесом, котрий включає аналіз потреб, вибір відповідного змісту й методів реалізації програми, управління реалізацією програми, а також процеси оцінки ефективності та результатів програми.

Програма має:

- відповідати інтересам цільових груп громади;
- приносити вигоди цільовій групі;
- показувати результат, якого буде досягнуто в громаді після виконання програми;
- демонструвати досяжність результату.

Особливостями соціальних програм у громаді вважають те, що:

- програму не можна «помацати руками» (це послуга, нематеріальний актив);
- якість програми досить часто залежить від кваліфікації лідера;
- результат програми не виявляється негайно;
- програма – це активна послуга, яка передбачає взаємодію з тими, на кого вона спрямована.

Загалом соціальні програми у громаді можна розрізнити за:

- тривалістю (короткострокові, довгострокові);
- змістом (підтримуючі, інноваційні);
- повторюваністю (разові, постійні);
- спрямованістю на різні групи населення (загальні, вибіркові/цільові).

Крім того, виділяють:

- програми, спрямовані на збереження статус-кво, запобігання можливим чи запропонованим змінам;
- програми, що реагують на існуючі виявлені потреби членів громади;
- програми, спрямовані на запобігання виникненню труднощів у громаді;
- програми, що мають на меті досягнення в майбутньому соціальної

справедливості й спрямовані на зміну системи.

Реалізація програм у громаді часто потребує залучення додаткових ресурсів, тобто фандрейзингу. Такі ресурси можуть надходити у вигляді готівкових та безготівкових пожертв, грантів від донорів, спонсорської допомоги, гуманітарної (матеріальної) допомоги, послуг тощо.

Втілення запланованих програм (проектів) стає перевіркою ідей, спробою перетворити теорію на практику. Працівники в громаді та її члени повинні залучатися до впровадження тих заходів, які спрямовані на досягнення погодженої мети.

Зауважимо, що при впровадженні соціальної програми в громаді важливо звертати увагу на те, щоб:

- члени громади знали про програму, розуміли її мету, завдання (критерії надання послуг);
- в разі потреби – зробити публічний початок програми або вдатися до символічних дій керівників громади;
- у ході програми була підтримка та стимулювання участі населення, а також залучення волонтерів;
- були наявними певні ресурси, а також відбувався постійний пошук додаткових джерел;
- відбувалося поточне планування роботи;
- було налагоджене управління людьми, задіяними в реалізації програми, та їхня професійна підтримка.

Програми, впроваджувані в громаді, повинні піддаватися моніторингу (постійному перегляду стану виконання) й підсумковому оцінюванню.

Тема 9. Розробка і впровадження соціальних проектів на локальному рівні

Кожна ідея, ініціатива потребують обґрунтування, підтримки певних організацій чи впливових осіб, відшукування коштів на реалізацію тощо. Така робота пов'язана зі звертаннями в різні соціальні інституції, пошуками, участю в конкурсах, що, в свою чергу, вимагає аргументованих пояснень, формулювання конкретних цілей та завдань, опис видів діяльності, логічно викладених та відповідно оформлених. Все це є складовими проектної діяльності як невід'ємної частини реалізації соціальних ініціатив на різних рівнях (державному, регіональному, локальному), в тому числі і у територіальній громаді. Соціальне проектування як різновид проектної діяльності – це конструювання індивідом, групою чи організацією дій, спрямованих на досягнення соціально значимої мети та локалізованих за місцем, часом та ресурсами. Результатом такого конструювання є проект – сукупність скоординованих дій із певними точками відліку та закінчення з метою досягнення певних цілей з встановленими строками, витратами та параметрами виконання.

Проект має кілька характерних особливостей. По-перше, у нього завжди є мета, оскільки чітко визначені цілі – це запорука отримання конкретних результатів. Проекти обмежені у часі та просторі, оскільки у них завжди є початок і кінець. Проект зазвичай реалізується в певному місці (соціальному інституті, громаді, регіоні тощо) та контексті. Кожен проект є по-своєму унікальним, так як виникає з нових ідей, які мають на меті специфічне вирішення проблеми на певному рівні.

Реалізація проектів потребує колективних зусиль команди проекту та партнерів, з метою вирішення соціальних проблем, зокрема у територіальній громаді.

Кожен проект має свою концепцію – основні положення, подані у певній системі сукупності кінцевих цілей проекту та можливі шляхи їх досягнення.

У концепції обґрунтовуються його актуальність, мета і завдання, зміст можливої діяльності, правові, економічні, організаційні засади проекту, очікувані довгострокові результати.

Кожен проект має відповідне текстове оформлення, в якому здебільшого відображаються:

- проблема, на вирішення якої спрямовано проект;
- мета та завдання проекту;
- опис видів діяльності, які будуть виконані в межах проекту;
- терміни та місце реалізації проекту;
- прогнозовані результати;
- кадрове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення проекту;
- кошторис витрат.

Текстовий опис проекту є формою фіксації намічених задумів розробників та робочим документом під час реалізації проекту. Коли проект має вигляд певного текстового документу, наявні ресурси для його впровадження, настає етап безпосередньої реалізації проекту. На цьому етапі відбувається не лише виконання запланованих видів діяльності, але й моніторинг – постійне відстеження процесу робіт, які відбуваються в рамках проекту для порівняння реального стану справ з планом. Адже не все можна передбачити і вкласти в межі проекту, оскільки він є лише уявленням про майбутню дійсність. Сама дійсність завжди багатша від будь-якого уявлення про неї. Тому під час реалізації будь-якого проекту виникають ситуації, які не можуть бути завчасно спроектовані. Саме результати моніторингу дають можливість своєчасно реагувати на певні відхилення від плану, які виникають під час реалізації проекту. Отже моніторинг соціального проекту, який реалізується у територіальній громаді, можна характеризувати як процес спостереження за виконанням запланованих дій та заходів з метою їх коригування, мінімізації негативних наслідків, не передбачуваних ситуацій.

Для здійснення моніторингу проекту необхідний певний інструментарій. Він має бути конкретним та зрозумілим; відповідати на головні питання, які стосуються досягнень завдань та мети проекту; відповідати критеріям, що мають полегшити зрівняльність результатів. До інструментарію моніторингу можуть входити інтерв'ю, спостереження, анкети, фокус-групи. Важливою складовою моніторингу соціальних проектів є періодичний аналіз поточної та підсумкової звітності за відповідними схемами.

Моніторинг не є єдиною процедурою, яка дає уявлення про особливості реалізації проекту. Крім нього на окремих етапах проекту здійснюється також оцінка – процес детального аналізу результатів діяльності та їх співвіднесення з певними запланованими критеріями. За підсумками оцінки визначається рівень ефективності

проекту для вирішення певної соціальної проблеми. Залежно від того, коли здійснюється оцінка, розрізняють вхідну (або базову), поточну та підсумкову оцінки.

Реалізацію соціальних проектів у територіальній громаді можна розглядати не лише як процес, спрямований на вирішення соціальних проблем окремих груп населення, а й як напрямок саморозвитку та самовдосконалення членів громади, формування у них відповідальності за події, які відбуваються в житті громади.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Охарактеризуйте громаду за такими базовими характеристиками: спільні ознаки; мережа взаємовідносин; спільність дій.
2. Охарактеризуйте сучасні підходи до розуміння громади, наведіть приклади.
3. Охарактеризуйте взаємозв'язки у громаді за Джуді Боп.
4. Розкажіть про діяльність громадських організацій, які діють на території громади, де ви проживаєте.
5. Визначте і порівняйте підходи до розв'язання соціальних проблем у громаді.
6. Дайте характеристику соціологічним методам оцінки потреб громади. Визначте їх переваги і недоліки.
7. Як трактують поняття «ініціатива», «ініціативність» вітчизняні і зарубіжні вчені?
8. Наведіть приклади ініціатив та результати їх впровадження, які були започатковані жителями територіальної громади, членом якої ви є.
9. Визначте види ресурсів соціальної роботи в громаді.
10. Поясніть, у чому відмінність між ресурсами соціальної роботи та ресурсами соціальної роботи в громаді?
11. Складіть і поясніть структурно-логічну схему теоретичних основ соціальної роботи в громаді.
12. Які традиційні соціальні інститути забезпечують соціальну роботу з населенням в громадах за кордоном?
13. Доберіть свої приклади соціальної роботи у громаді в зарубіжних країнах.
14. Підготуйте інформаційні повідомлення про соціальну роботу з різними видами громад як в Україні, так і за кордоном.
15. Проаналізуйте моделі роботи в громаді за Д. Ротманом.
16. Обґрунтуйте роль груп самопомогі в організації соціальної роботи на рівні громади.
17. Охарактеризуйте соціальні послуги, які можуть надаватися спеціалістами соціальної сфери та неурядовими організаціями на рівні територіальної громади. Наведіть приклади.
18. Законспекуйте Закон України від 21.05.97 р. «Про місцеве самоврядування в Україні».
19. Складіть таблицю знань та навичок, необхідних соціальному працівникові для роботи у громаді, поділивши їх на три сфери, а саме: знання поведінки людей та теорії; практичні методи; технічні навички.
20. Охарактеризуйте навички, які орієнтовані на завдання і ті, які орієнтовані на взаємодію.

21. Які ролі доводиться виконувати соціальним працівникам у громаді? Чим вони обумовлені?

22. Складіть таблицю «Стратегії і тактики діяльності соціальних працівників у різних моделях роботи в громаді».

23. Чим обумовлюється вибір тактики діяльності соціального працівника у громаді?

24. Складіть банк громадських організацій у громаді, на території якої ви проживаєте, діяльність яких спрямована на вирішення певних соціальних проблем населення.

25. Розробіть текст опитувальника для визначення проблем молодих людей у межах конкретної територіальної громади.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Таблиця 2

Поточний контроль (макс = 40 балів)									Модульний контроль (макс = 60 балів)		Загальна кількість балів
Модуль 1									Модуль 2		
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2				МКР 1	МКР 2	100
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	30	30	
4	4	46	6	4	4	4	4	4			

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Таблиця 3

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	Зараховано
82 – 89	Дуже добре	
75 - 81	Добре	
67 -74	Задовільно	
60 - 66	Достатньо	
1 – 59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Батанов О.В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. Монографія. – К., 2001. – 260 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навчальний посібник. – К., 2005. – 176 с.
3. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод. матеріали для тренера / О.В. Безпалько та інші; Під заг. ред. І.Д. Зверевої. – К.: Наук. світ, 2004. – 69 с.
4. Дмитровська В.С. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування / В.С. Дмитровська // Актуальні проблеми розвитку еко- номіки регіону: наук. зб. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип.4. – Т.2. – С. 20–26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Aprer/2008_4_2/50.pdf
5. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування у сфері житлово-комунального господарства: шляхи ефективної реалізації / І. В. Дробуш // Право і суспільство. - 2015. - № 3(2). - С. 13-18. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_3\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_3(2)_5).
6. Дробуш І. В. Соціальні інтереси територіальних громад в контексті формування громадянського суспільства та децентралізації влади / І. В. Дробуш // Публічне право. - 2015. - № 2. - С. 50-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_2_8.
7. Дробуш І. Соціальна політика у територіальній громаді: актуальні питання реалізації в умовах формування соціальної державності / І. Дробуш // Історико-правовий часопис. - 2015. - № 1. - С. 90-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2015_1_21
8. Зайчикова, В. В. Перспективи зміцнення власних доходів бюджетів місцевого самоврядування в Україні / Зайчикова В. В. // Наукові праці НДФІ. – 2006. – Вип. 1. – С. 35–45.
9. Курбатов В.И., Курбатова О.В. Социальное проектирование: Учеб. пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 2001. – 416 с.
10. Місцеве самоврядування в Україні та світі. Цікаві факти / Загальна редакція та упорядкування – Парасюк І.Л., Телешова Ю.В. – К.: [ФОП Москаленко О.М.], 2016 – 15 с.
11. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування /Карий О.І., Панас Я.В./ Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 176 с.
12. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико- правовий та порівняльний аналіз [Текст]: монографія / О. О. Петришин // НАПрНУ, НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд. – Х.: Право, 2014. – 189 с.
13. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.
14. Руденко В.В. Зарубіжний досвід фінансування місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В.В. Руденко. – Режим доступу: http://buktoloka.cv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=115%3A2011-01-12-10-15-12.
15. Свяневич П. Місцеве самоврядування в Польщі. Стисла історія реформи місцевого самоврядування в Польщі (2001) [Електронний ресурс] / П. Свяневич. – Режим доступу: PS_Laws_repot_2507_ucr.doc.
16. Семигіна Т.В. Робота в громаді: практика й політика. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 180 с.

17. Стратегія розвитку освіти в громаді : практичний poradnik. / Войцех Мархлевські, Олег Процак. — К., 2018. — 56 с.

18. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. –574 с.

19. Фандрейзинг. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / О.Кобзарев / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 84 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛКУ

1. Розкрийте сутність поняття «громада».
2. Охарактеризуйте різні підходи до розуміння громади.
3. Що вважається на Україні територіальною громадою?
4. Визначте напрями діяльності спеціалістів соціальної сфери, які працюють у громаді?
5. Назвіть основні складові соціальної роботи в громаді.
6. Визначте види ресурсів соціальної роботи в громаді.
7. Розкрийте теоретичні основи соціальної роботи в громаді.
8. Які соціальні інститути забезпечують соціальну роботу з населенням у громадах за кордоном?
9. Охарактеризуйте моделі роботи соціального працівника в громаді (за Д. Ротманом).
10. Дайте характеристику моделям соціальної роботи в територіальній громаді.
11. Розкажіть про соціальну роботу з громадами за інтересами, віртуальними, етнічними.
12. Поясніть роль груп самопомогі в організації соціальної роботи на рівні громади.
13. Розкрийте організацію догляду в громаді.
14. Охарактеризуйте політико-правове регулювання роботи в громаді за кордоном.
15. Дайте характеристику політико-правового регулювання роботи у громаді в Україні.
16. Визначте етапи розвитку самоврядування в Україні.
17. Охарактеризуйте соціальні послуги, які можуть надаватися соціальними працівниками та громадськими організаціями на рівні територіальної громади.
18. Назвіть і поясніть навички соціальних працівників, які необхідні для роботи в громаді.
19. Визначте завдання, що стоять перед соціальним працівником у роботі з громадою.
20. Якими методами можна визначати потреби та проблеми людей в окремих громадах?
21. Яка роль ініціативної групи у вирішенні проблем локального рівня?
22. Розкрийте стратегії і тактики діяльності соціальних працівників у роботі в громаді.
23. Дайте характеристику соціальних програм у громаді.
24. Визначте етапи впровадження програм у громаді.
25. Як ви розумієте поняття «соціальний проект»? Порівняйте з поняттям «соціальна програма».
26. Назвіть основні етичні принципи роботи з громадою.
27. Назвіть основні дилеми, які постають перед соціальними працівниками у роботі в громаді.
28. Поясніть відмінність між моніторингом та оцінкою соціальних проектів.
29. Назвіть форми соціальної взаємодії у громаді.
30. Розкажіть про вплив засобів масової інформації на вирішення соціальних проблем у громаді.

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про місцеве самоврядування в Україні** **(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170)**

Стаття 1. Основні терміни, використані в цьому Законі

Основні терміни, використані в цьому Законі, мають таке значення:

територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;

адміністративно-територіальна одиниця - область, район, місто, район у місті, селище, село;

місцевий референдум - форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування;

загальні збори - зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення;

представницький орган місцевого самоврядування - виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення;

районні та обласні ради - органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст;

загальний склад ради - кількісний склад депутатів ради, визначений радою відповідно до закону;

склад ради - кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку;

правомочний склад ради - кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку, яка становить не менш як дві третини від загального складу ради;

виконавчі органи рад - органи, які відповідно до [Конституції України](#) та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами;

органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста;

посадова особа місцевого самоврядування - особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету;

делеговані повноваження - повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад;

право комунальної власності - право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування;

бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування;

районний бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

обласний бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

поточний бюджет - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків;

бюджет розвитку - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази;

мінімальний бюджет місцевого самоврядування - розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою;

мінімальний рівень соціальних потреб - гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;

самооподаткування - форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру;

старостинський округ - частина території об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до [Закону України](#) "Про добровільне об'єднання територіальних громад", на якій розташовані один або декілька населених пунктів (сіл, селищ), крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, визначена сільською, селищною, міською радою з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою.

Стаття 2. Поняття місцевого самоврядування

1. Місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

2. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Стаття 3. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні

1. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад.

2. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються.

Стаття 4. Основні принципи місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

народовладдя;

законності;

гласності;

колегіальності;

поєднання місцевих і державних інтересів;

виборності;

правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;

підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;

державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;

судового захисту прав місцевого самоврядування.

Стаття 5. Система місцевого самоврядування

1. Система місцевого самоврядування включає:
територіальну громаду;
сільську, селищну, міську раду;
сільського, селищного, міського голову;
виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
старосту;
районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
органи самоорганізації населення.

2. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Стаття 6. Територіальні громади

1. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста.

2. Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову.

3. Територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом.

Стаття 7. Місцевий референдум

1. Місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення.

2. Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене [Конституцією України](#), цим та іншими законами до відання місцевого самоврядування.

3. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади.

4. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.

5. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми.

Стаття 8. Загальні збори громадян

1. Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення.

2. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

3. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади.

Стаття 9. Місцеві ініціативи

1. Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

2. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог [Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності"](#).

3. Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

4. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

Стаття 10. Ради - представницькі органи місцевого самоврядування

1. Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

4. Порядок формування та організація діяльності рад визначаються Конституцією України, цим та іншими законами, а також статутами територіальних громад.

5. Чисельність працівників органів місцевого самоврядування встановлюється відповідною радою у межах загальної чисельності, визначеної типовими штатами, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11. Виконавчі органи рад

1. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Стаття 12. Сільський, селищний, міський голова

1. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

2. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається [Конституцією України](#).

3. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

4. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службу з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

5. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

6. Повноваження сільських, селищних, міських голів можуть бути тимчасово покладені на керівника відповідної військово-цивільної адміністрації відповідно до [Закону України "Про військово-цивільні адміністрації"](#).

Стаття 13. Громадські слухання

1. Територіальна громада має право проводити громадські слухання - зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

2. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік.

3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

4. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Стаття 14. Органи самоорганізації населення

1. Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

2. Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом.

Стаття 14-¹. Староста

1. Староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування.

2. Староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

3. Повноваження старости починаються з моменту складення ним присяги відповідно до [Закону України](#) "Про службу в органах місцевого самоврядування" на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації.

4. Строк повноважень старости, обраного на чергових виборах, становить п'ять років, крім випадків дострокового припинення його повноважень з підстав і в порядку, визначених цим Законом.

5. Староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою.

6. Староста не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

7. Порядок організації роботи старости визначається цим та іншими законами, а також Положенням про старосту, затвердженим сільською, селищною, міською радою.

Стаття 15. Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до [Закону України](#) "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

2. Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування.

3. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися владні повноваження органів місцевого самоврядування.

Стаття 16. Організаційно-правова, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

2. Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

4. Рішення про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, приймається на місцевих референдумах відповідних районних у містах громад. У разі якщо територіальна громада району в місті внаслідок референдуму не прийме рішення про передачу права управління майном та фінансами відповідній міській раді, а територіальна громада міста або міська рада не прийняла рішення про створення органів місцевого самоврядування районів у місті, міська рада здійснює управління майном та фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, та несе відповідальність перед громадою відповідного району у місті.

5. Від імені та в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснюють відповідні ради.

6. Місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів.

7. Органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти.

8. Сільська, селищна, міська, районна в місті (у разі її створення) рада може наділяти частиною своїх повноважень органи самоорганізації населення, передавати їм відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, необхідні для здійснення цих повноважень, здійснює контроль за їх виконанням.

9. Сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні ради мають печатки із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, рахунки в установах банків України.

Стаття 17. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування при здійсненні повноважень у сфері контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення можуть проводити перевірки на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади.

Стаття 18. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад

1. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

2. З питань, віднесених до відання органів місцевого самоврядування, на їх вимогу підприємства, установи та організації, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, надають відповідну інформацію.

3. Органи місцевого самоврядування з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади можуть виступати з ініціативою щодо перевірок, організувати їх проведення, а при здійсненні повноважень у сфері контролю за додержанням законодавства

про працю та зайнятість населення проводити перевірки на підприємствах, в установах та організаціях, що не перебувають у комунальній власності, а також фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників.

Стаття 18-1. Відносини органів місцевого самоврядування із судами загальної юрисдикції

Орган місцевого самоврядування може бути позивачем та відповідачем у судах загальної юрисдикції, зокрема, звертатися до суду, якщо це необхідно для реалізації його повноважень і забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування.

Стаття 19. Статут територіальної громади села, селища, міста

1. З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста.

2. Статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань.

3. Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної громади може бути його невідповідність Конституції та законам України. Відмова в реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена в судовому порядку.

Стаття 20. Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування

Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, і не повинен призводити до втручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм власних повноважень.

Стаття 21. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування

Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Стаття 22. Символіка територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей

1. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), яка відображає їх історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції.

2. З урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районними, обласними радами може бути затверджена символіка відповідно району, області.

3. Зміст, опис та порядок використання символіки територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей визначаються відповідною радою згідно з законом.

ГЛОСАРІЙ

Аналіз соціуму – збір статистичних даних, за допомогою яких можна охарактеризувати життєву ситуацію населення в певному соціумі. До таких даних відносять кількість дітей та дорослих, людей з особливими потребами, осіб девіантної поведінки, дані про різні типи сімей, об'єкти культурно-освітнього призначення, соціальні служби різного типу, громадські організації тощо.

Благодійні фонди – недержавні організації, головною метою діяльності яких є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб.

Взаємодія – погоджена дія між ким-, чим-небудь; система взаємно обумовлених індивідуальних дій, пов'язаних причинною залежністю, за якою поведінка кожного з учасників виступає одночасно стимулом і реакцією на поведінку інших.

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер.

Грант – благодійний внесок або пожертвування, що має цільовий характер і надане фізичними або юридичними особами в грошовій і/або натуральній формах.

Громада (community) – це група людей, що об'єднана спільним походженням, расою, соціальним станом, релігійними переконаннями та місцем проживання – районом, населеним пунктом тощо, де розташована низка соціальних інститутів: сім'я, школа, церква, організації сфери дозвілля та медицини.

Громада територіальна – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Громадські організації – це об'єднання громадян, створені для задоволення, представлення і захисту законних соціальних, економічних, культурних, національних, вікових, творчих і інших інтересів своїх членів.

Громадськість – організації, що утворюються за власною ініціативою засновників, незалежно від волі органів влади чи посадових осіб, без мети одержання прибутку та його перерозподілу між учасниками організації; ініціативні групи людей.

Ініціатива – здатність висувати нові ідеї, пропозиції, випереджати когось у дії, вчинку; вміння самостійно розпочинати яку-небудь справу.

Індикатор соціального проекту – це пряме, об'єктивне і доступне свідчення того, що результат досягнуто.

Методи соціальної роботи – сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів та досягнення різноманітних професійних завдань соціального працівника.

Моніторинг – відстеження якого-небудь процесу або діяльності з метою встановлення ступеню відповідності того, що виконується, запланованим проміжним результатам.

Оцінка – процес детального аналізу та результатів діяльності і/або певного ефекту і співвіднесення цих результатів з визначеними критеріями

Партнерство – особливий вид відносин, при котрому люди чи організації об'єднують свої ресурси для виконання певної діяльності. Характеристика взаємовідносин; узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, засновані на взаємовигідності та рівноправності.

Партнерство соціальне – система соціально-трудова стосунків, що забезпечують оптимальний баланс та реалізацію основних інтересів різних соціальних груп. Предмет соціального партнерства - політика в соціально-трудова сфері та регулювання трудових стосунків між сторонами. Мета соціального партнерства – забезпечення інтересів учасників соціально-трудова відносин, вироблення та проведення узгодженої соціально економічної та соціально-трудова політики.

Послуга – результат корисної діяльності окремих осіб, а також організацій, спрямованих на задоволення певних потреб людей.

Потреби – складові життєдіяльності, необхідні для функціонування і розвитку організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому; спонукальна причина діяльності. Потреби поділяються на матеріальні – потреби в одязі, їжі, помешканні тощо; духовні – потреби в спілкуванні, творчості, самореалізації тощо; соціальні – потреби людини в медичному обслуговуванні, в гідних умовах праці, навчанні, відпочинку.

Прийняття рішення – послідовність дій, які ведуть до досягнення мети, наприклад, розв'язання проблеми, вирішення складної ситуації.

Принципи соціальної роботи в громаді – основні вимоги до її змісту, організації та здійснення.

Проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення. Питання, що має найважливіше життєве значення і потребує якнайшвидшого розв'язання.

Проект – сукупність скоординованих дій з певними точками відліку та закінчення, які виконуються особою чи організацією для досягнення певних цілей з встановленими строками, ресурсами та параметрами виконання.

Проект соціальний – сконструйоване соціальне нововведення, метою якого є створення, модернізація чи підтримка в середовищі матеріальної або духовної цінності, яке має просторово-часові та ресурсні обмеження і вплив якого на людей визнається позитивним за своїм соціальним значенням.

Ресурси – джерело та арсенал засобів і можливостей, до яких можна вдаватися в міру необхідності з метою виконання певних завдань чи вдосконалення діяльності.

Соціалізація – процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини з стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах.

Соціальна діагностика – встановлення відповідності (невідповідності) параметрів соціальної реальності (ресурсів, властивостей об'єктів, соціальних установок) соціальним показникам та нормативам.

Соціальна допомога – надання послуг та матеріальних ресурсів у різних формах на основі перевірки потреб або засобів для існування.

Соціальне замовлення – комплекс заходів організаційно-правового характеру, які спрямовані на вирішення соціальної проблеми у межах окремої адміністративно-територіальної одиниці, який здійснюється некомерційними організаціями за рахунок коштів бюджету та інших джерел на основі соціального контракту з органами державної влади чи місцевого самоврядування. При цьому вирішення соціальних проблем здійснюється, як правило, за допомогою цільових соціальних програм (соціальних проектів), а виконавець соціального замовлення визначається на конкурсній основі.

Соціальний захист – певні види колективного забезпечення, що мають на меті підтримку добробуту людей і включають у себе, окрім безпосередньої допомоги у складних життєвих ситуаціях, також запровадження превентивних механізмів, спрямованих на те, щоб запобігти виникненню таких ситуацій.

Соціальні ініціативи – діяльність різних організацій, об'єднаних ідеєю соціальної активності, турботи про навколишній світ і перетворення його засобами соціальних проектів.

Соціальні інститути – це специфічні соціальні утворення, що забезпечують відносну сталість зв'язків і відносин у межах соціальної організації суспільства, певні історично зумовлені форми організації та регулювання суспільного життя.

Соціальний капітал – мережа взаємостосунків між людьми, рівень розвитку «звичаєвого права», рівень довіри в суспільстві, тобто все те, що дозволяє діяти спільно та більш ефективно, досягаючи намічених цілей.

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Соціальна політика – принципи і види соціальної діяльності, що спрямовують і регулюють відносини між індивідами, групами, громадами, соціальними інститутами; детермінують розподіл ресурсів і рівень благополуччя членів соціуму.

Соціальна практика – свідома, доцільна діяльність людей, спрямована на задоволення їхніх потреб, здійснення економічних і соціальних інтересів, до зміни соціальних та економічних умов життя.

Соціальна проблема – протиріччя на будь-якому рівні соціального життя між існуючим та таким, що має бути чи бажаним, яке викликає напруження в суспільстві (громаді).

Соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Соціальне проектування – комплексна розробка, спрямована на створення науково-обґрунтованого та затребуваної моделі бажаного майбутнього з метою її подальшої реалізації у процесі практичної діяльності; побудова конкретних

соціальних моделей, прогнозів, заснованих на соціологічних дослідженнях, економічних розрахунках, адміністративних новаціях тощо.

Соціальна технологія – комплекс методично описаних та практично впроваджених дій і/або процедур, що сполучені чи об'єднані в певній послідовності, і дають результат в соціальній сфері, який можна виміряти чи відчутти.

Спільнота – об'єднання людей з метою соціальної взаємодії. В основі утворення й функціонування соціальних спільнот лежать різноманітні чинники, особливості, ознаки: суспільний поділ праці, сфера й характер діяльності, стабільність інтересів, потреб, цілей, за-вдань; походження, культури, менталітет.

Участь – виконання разом з ким-небудь якоїсь роботи, здійснення якоїсь справи; спільна дія, діяльність кого-, чого-небудь; співучасть, співпраця.

Фандрейзинг – комплекс заходів, включаючи набір спеціальних технологій, методик і засобів, спрямований на пошук фінансування, необхідного для забезпечення діяльності організації, включаючи реалізацію неприбуткових проектів.

Цінності соціальні – фундаментальні соціальні блага, які забезпечують функціонування і розвиток суспільства (мир, соціальна справедливість, життя людини, розвиток особистості, гідність людини, належні умови життя і духовного розвитку). У широкому розумінні – значимість явищ, предметів, речей реальної дійсності з точки зору їхньої відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальної групи, індивіда.

ДЛЯ ПОДАТОК

Навчально-методичні видання

**Бичук Ірина Олександрівна
Сокол Марія Василівна**

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ

Друкується в авторській редакції

